

PROVOZNÍ ZKUŠENOSTI S ODSTRAŇOVÁNÍM TRIAZINOVÝCH HERBICIDŮ NA GAU

Ing. Pavel Král, Ph.D.

Královéhradecká provozní a.s., Víta Nejedlého 893, 500 03 Hradec Králové
e-mail: pavel.kral@khp.cz

ÚVOD

I přesto, že užití pesticidních látek je v ČR již několik let zakázáno, je díky řadě historických ekologických zátěží problematika jejich výskytu v pitných vodách stále jedním ze zásadních problémů provozovatelů zdrojů pitných vod a vodovodů. Společnost Královéhradecká provozní a.s. provozuje dva podzemní zdroje pitné vody, které jsou zasaženy kontaminací těmito látkami a aktivně se podílí na hledání řešení k odstranění tohoto problému.

Předložený příspěvek shrnuje poznatky z provozu modelového a provozního zařízení k odstraňování těchto látek na granulovaném aktivním uhlí.

METODY ODSTRANĚNÍ PESTICIDNÍCH LÁTEK Z PITNÉ VODY

Pro Českou republiku je stanovena limitní koncentrace obsahu jednotlivých pesticidů v pitné vodě na hodnotu 0,1 µg/l (nebo 100 ng/l). Dále suma všech pesticidních látek musí být do hodnoty 0,5 µg/l. [1]

Možnosti odstranění triazinových herbicidů a jejich metabolitů jsou různé: sorpce na aktivním uhlí, reverzní osmóza, UV záření, oxidačními procesy (ozon [2], peroxid vodíku), tzv. pokročilé oxidační procesy (ozon/peroxid vodíku, ozon/UV záření). Studiu těchto technik je věnována ve světě dlouhodobá trvalá pozornost. S výjimkou prosté sorpce na aktivním uhlí tyto metody však obvykle představují nemalé investice a provozně náročná zařízení. To platí zejména o kombinovaných oxidačních procesech, které jsou však při vyšších koncentracích pesticidů obvykle jediným doporučeným spolehlivým řešením. [3]

Prameniště A – poloprovozní test

Prvním ze zasažených pramenišť je oblast s velmi kvalitní měkkou pitnou vodou, ze které je povoleno čerpání až 25 l/s. V roce 2005 se zde však objevila poměrně výrazná kontaminace atrazinem a jeho produktem rozkladu - desethylatrazinem. Vodovod v této oblasti byl proto řešen náhradním zásobením z vodárenské soustavy a intenzivně se hledá řešení. Součástí toho jsou i plány na výstavbu úpravní pro odstranění atrazinů.

Toto prameniště se skládá ze dvou zdrojových oblastí. Jedna z nich je zasažena pesticidy výrazně více (celková koncentrace pesticidních látek okolo 1,5 – 2,0 µg/l) než druhá (celková koncentrace pesticidních látek okolo 0,7 µg/l). V první vlně byla uvažována úprava celého zdroje technologií ozonizace a UV záření s následnou sorpcí zbytkových produktů na GAU. Během pilotního pokusu se však objevily problémy s oxidací přítomných bromidů v pitné vodě na bromičnany. Také proto byla jako další posuzovaná varianta zvolena možnost úpravy pouze méně kontaminované zdrojové oblasti na granulovaném aktivním uhlí. Druhá zdrojová oblast by se eventuálně

upravovala v druhé fázi složitější oxidační technikou. Bude ovšem velmi záležet na vývoji kontaminace ve zdroji.

V roce 2008 tedy bylo na méně kontaminované části prameniště rozhodnuto o **provedení dlouhodobého poloprovozního testu kapacity granulovaného aktivního uhlí**. Cílem testu bylo **ověřit dlouhodobější provoz a reálné náklady související s výměnou aktivního uhlí**.

Pro pokus byl použit ručně ovládaný plastový filtr o průměru 10" zapůjčený od společnosti Culligan. Filtr byl umístěn na výtlačk vody z prameniště na aerační kolony na nedaleké úpravně vody (vzdálenost cca 2 km od prameniště). Důvodem umístění byla zejména dostupnost zařízení a také prostor pro eventuelní vybudování úpravny.

NÁVRH VELIKOSTI TESTOVACÍ KOLONY

Při přípravě tohoto zkušebního testu bylo nutné vzít v potaz fakt, že ze zdroje je pravidelně čerpáno do sítě pouze 8 hodin denně. Navíc objem uhlí v koloně nemohl být z důvodu dostatečné vypovídací hodnoty testu neúměrně snižován. To společně s reálnými koncentracemi atrazinů vedlo k jediné možnosti – test s předpokládanou délkou trvání cca 4 měsíce.

Do zkušebního filtru bylo umístěno cca 7 kg granulovaného aktivního uhlí. Za filtrem byl instalován vodoměr pro sledování množství prošlé vody. Pro výpočet byl použit součet průměrných hodnot atrazinu a desetylatrazinu v roce 2008, který činil 0,337 µg/l.

Průtok zkušebním filtrem:

$Q = 930 \text{ l/h}$ ($F = 19 \text{ m/h}$), $Q_d = 7,44 \text{ m}^3/\text{den}$ (8 hodin denně)

Teoretická kapacita filtru:

7 kg GAU => pro zdroj S10 830 m³ upravené vody => přibližně 112 dní

Obr. 1. Použitá testovací kolona GAU v prameništi A

Problémem těchto předpokladů byl fakt, že teoretická kapacita aktivního uhlí pro atrazin byla převzata z dat na internetu a nikoliv ze specifikace dodaného aktivního uhlí (pro něj nebyl tento údaj k dispozici). Z tohoto důvodu bylo od samého začátku nutné považovat údaj o teoretické kapacitě GAU za velmi orientační.

Základní data o testu

Zahájení testu (umístění kolony GAU) říjen 2008

Ukončení testu (prokazatelný průraz atrazinu): K průrazu do data vypracování tohoto příspěvku nedošlo. Kapacita GAU je evidentně výrazně vyšší než byl teoretický předpoklad. Test pokračuje.

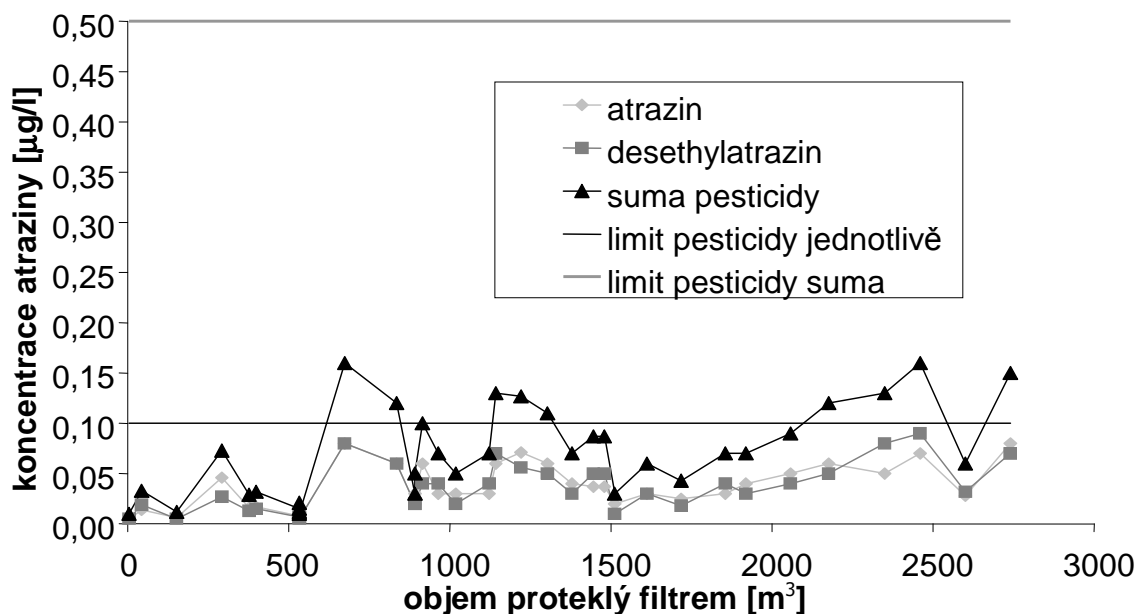
Průtok filtrem: 0,8 – 1,0 m³/hod

Počet hodin čerpání na filtr se měnil dle nastavení čerpání zdroje o 4 do 8 hodin denně. Průtok filtrem 3 – 8 m³/den. K vyhodnocení byla uvažována závislost koncentrace pesticidů na objemu proteklém filtrem. Závislost časovou nelze vzhledem k proměnlivému čerpání uvažovat.

ANALYTICKÉ SLEDOVÁNÍ KVALITY SUROVÉ A UPRAVENÉ VODY

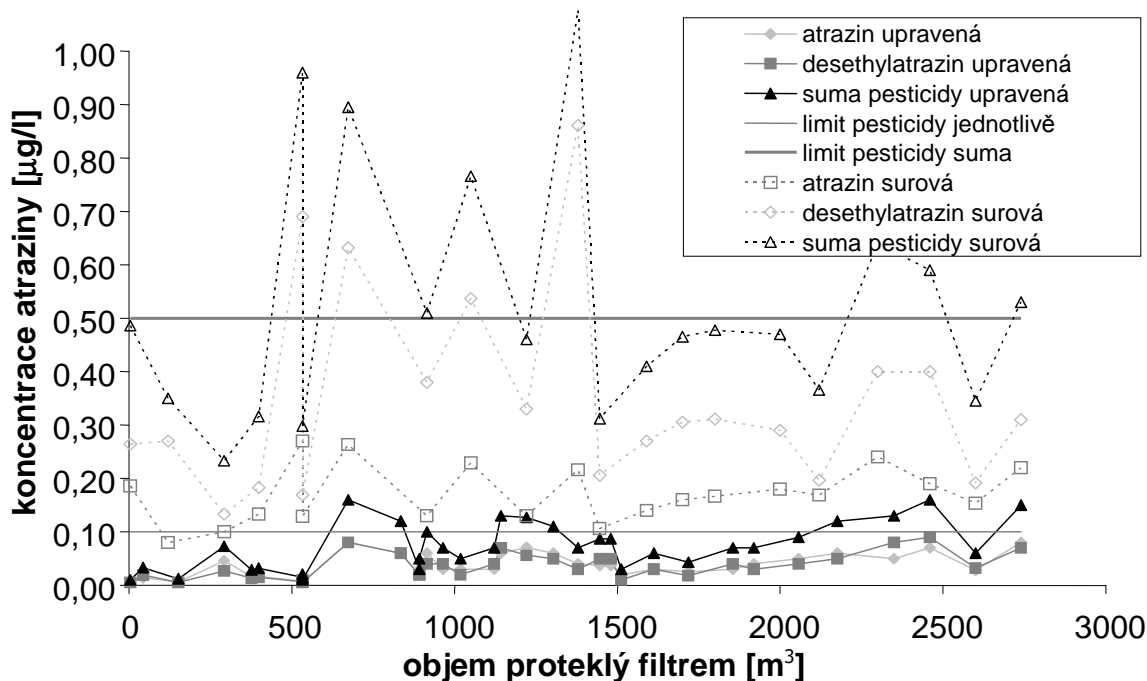
Kvalita upravené vody za filtrem byla sledována v intervalech určených plánem vzorkování. Poté co nedošlo k průrazu atrazinu v předpokládaném období, bylo vzorkování na náklady provozovatele prodlouženo s menší četností. Cílem je vyčkat reálného zhoršení kvality vody nad limity pro pitnou vodu dané vyhláškou 252/2004 Sb. Všechny analýzy pochází z jedné akreditované laboratoře

Změřené výsledky byly vyneseny v závislosti na objemu vody proteklé testovacím filtrem do grafu na obrázku 2. Jak je patrné, během testu zatím ani po více než 2500 m³ vody testovací kolonou nedošlo k prolomení hranice kvality vody pro jednotlivé pesticidy, ani pro sumu pesticidů. Přitom předpoklad průrazu byl 850 m³.

Obr. 2. Sledování kvality upravené vody během testu kapacity GAU

Kromě toho bylo během testu identifikováno jisté kolísání kvality vyrobené vody, které je možné vysvětlit, pokud se výsledky vynesou do grafu pro srovnání s kvalitou vody surové – viz. obrázek 3 na následující straně. Zjištěné výkyvy kvality upravené vody poměrně dobře korespondují s výkyvy v kvalitě vody surové.

Obr. 3. Sledování kvality upravené vody během testu kapacity GAU v porovnání s kvalitou vody surové

ZÁVĚR Z POLOPROVOZNIHO MODELU

Během poloprovozního testu na prameništi A se ukázalo, že sorpce na granulovaném aktivním uhlí je dostačující technologií pro odstranění pesticidních látek ve zdroji na limity dané vyhláškou 252/2004 Sb.

Oproti předpokladu však nedošlo k průrazu kapacity filtru po předpokládaných 850 m³ upravené vody, ale voda i po 2500 m³ splňuje požadavky na kvalitu pitné vody. Příčinou tohoto stavu je dle našeho názoru nejenom nepřesný výchozí údaj o kapacitě aktivního uhlí, ale také extrémně čistá pitná voda, které neobsahuje žádné další látky, které by snižovaly sorpční kapacitu aktivního uhlí. Kvalita vyrobené vody kolísá s proměnlivou kontaminací polutantu ve zdroji.

Tento test jednoznačně poukázal na nutnost provedení poloprovozních experimentů před kvalifikovaným návrhem kapacity úpravy a to i v případě tak jednoduchého zařízení jakým je filtrační jednotka GAU.

Prameniště B – okamžitá instalace provozního zařízení

Koncem roku 2008 byla v prameništi s výkonem cca 0,3 l/s, které **je jediným zdrojem pitné vody** pro obec s **cca 100 obyvateli** identifikována kontaminace **lesnickým herbicidem hexazinon**. Stalo se tak při pravidelném úplném rozboru, který se vzhledem k velikosti vodovodu provádí jedenkrát za 2 roky.

Vzhledem k tomu, že **nebylo možné náhradní zásobení** a výjimka KHS byla udělena pouze krátkodobě, bylo ihned a to i na základě úspěšných poloprovozní testů z výše zmíněného prameniště A rozhodnuto o **instalaci úpravy vody na aktivním uhlí** (50 kg ve filtru) **s následnou chlorací**. Díky vstřícnému přístupu firmy Culligan Czech s.r.o. se to podařilo v čase jednoho měsíce.

V tomto případě se jednalo o velmi rychlou instalaci, jejímž cílem bylo vzhledem k pouze měsíční výjimce od KHS zajistit zásobení vodovodu pitnou vodou. Proto bylo

nutné velikost zařízení i hmotnost aktivního uhlí v něm navrhnout dle teoretického výpočtu. Zařízení bylo navrženo tak, že by se **aktivní uhlí měnilo jedenkrát za dva roky**.

Už při návrhu zařízení bylo ze strany provozovatele upozorňováno na **složení surové vody, ve které jsou zvýšené koncentrace železa a manganu** na hranici hygienického limitu. Dodavatel nepředpokládal výraznější problémy a sorpci, nicméně nebyl časový prostor toto podrobněji zvažovat a testovat.

Po uvedení zařízení do provozu v lednu 2009 bylo dle dohody s KHS zahájeno pravidelné sledování pesticidů v intervalu jedenkrát týdně po dobu prvních dvou měsíců a následně 1 x měsíčně. KHS dále udělila po hodnocení zdravotních rizik pesticidu ve vodovodu výjimku z limitu dle vyhlášky až do hodnoty pro parametr hexazinon 1,0 µg/l. Naše společnost - jako provozovatel zařízení - přesto přislíbila vyvinout maximální snahu a s pomocí instalovaného zařízení udržet hodnoty pesticidu pod limitem vyhlášky 252/2004 Sb. 0,1 µg/l.

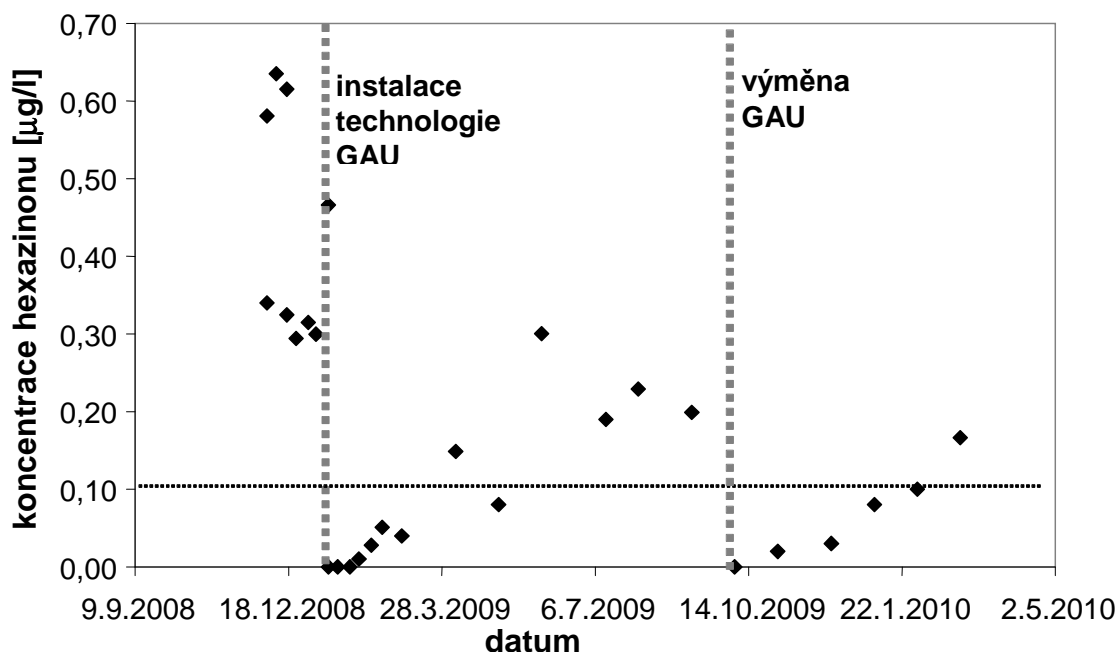

Obr. 4. Instalace provozní úpravy malého zdroje (0,3 l/s) filtrací na GAU s následnou chlorací v prameništi B

Výsledky sledování kvality vody ve vodovodu jsou na obrázku 5. Je patrné, že oproti předpokladu výměny náplně GAU jedenkrát za dva roky došlo během cca 3 měsíců k překročení limitu pro pitnou vodu 0,1 µg/l a dalšímu následnému růstu koncentrace pesticidu ve vodovodu.

Při testování vzorku aktivního uhlí z kolony se potvrdilo podezření – to je zanesení filtru sorpcí železa a manganu ze zdroje. Následně byla zkoušena regenerace aktivního uhlí louhováním v 5% roztoku kyseliny citrónové, nicméně nakonec bylo vzhledem k nutnosti zajištění plynulého zásobení vodovodu a problematické regeneraci aktivního uhlí rozhodnuto, že ekonomicky nepřijatelnější bude aktivní uhlí zcela vyměnit za nové. To se v současné chvíli na zdroji plánuje provádět dvakrát ročně. Životnost

aktivního uhlí se snažíme prodloužit pravidelným praním filtru. Výhledově se vzhledem k nemalým provozním nákladům na m³ vyrobené vody připravuje odstavení zdroje a napojení vodovodu na cca 2 km vzdálený větší vodovod.

Obr. 5. Sledování kvality pitné vody ve vodovodu po filtraci přes GAU

Z výše prezentovaných provozních zkušeností lze vyvodit následující **závěry**:

- Pro odstranění pesticidních látek z pitné vody při koncentracích do 1,0 µg/l je technologie odstranění pesticidních látek na granulovaném aktivním uhlí naprosto dostatečná a dobře fungující.
- Technologie sorpce pesticidů na GAU je v porovnání s jinými metodami investičně i provozně nejméně náročná.
- Při projekci zařízení a plánování výměny GAU je vždy lepší vycházet z výsledků poloprovozního testu a nikoliv z teoretického výpočtu kapacity GAU.
- Velmi záleží na dalším složení upravované vody.
- Při přípravě projektu je třeba dbát velké obezřetnosti na kolísání kvality ve zdroji, neboť i kvalita vody upravené může takto kolísat.

Literatura

- [1] Vyhláška 252/2004 Sb. kterou se stanoví hygienické požadavky na pitnou a teplou vodu a četnost a rozsah kontroly pitné vody.
- [2] Adams C.D., Randtke S.J. (1992). Removal of Atrazine from Drinking Water by Ozonation, *Jour. AWWA*, **84** (9), 91 – 102.
- [3] Hrdlička A., Dřimal J., Šeps J. (2010). Odstranění triazinových herbicidů z pitné vody, *Vodní hospodářství*, **60** (3), 51-52.

Poděkování

Autor příspěvku děkuje firmě Culligan Czech s.r.o. za konzultace a spolupráci při prováděných testech.